

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

стосовно своєї діяльності, беручи на себе відповідальність за її наслідки. Для того щоб виховати таку особистість, необхідно використовувати різні методи, форми, технології навчання й виховання.

Інноваційні технології сприяють становленню по-справжньому ініціативної і водночас тонко організованої особистості, а саме такої молоді потребує сьогодні наше суспільство [2].

Таким чином, сьогодні у сфері географічної освіти впроваджується велика кількість інноваційних технологій різного характеру, спрямованості і значущості. Правильний підбір цих технологій чи методів може сприяти формуванню екологічної свідомості учнів як на уроках географії, так і в позакласній роботі.

Література:

1. Білявський Г. Основи екології. – К., 2008.
2. Климюк І. Б. Інноваційні форми роботи з учнями на уроках географії та в позаурочний час / Ірина Борисівна Климюк // Географія та основи економіки в школі. – 2009. – № 3. – С. 8-9.
3. Колесник Т. До високої екологічної культури на уроках географії / Тетяна Колесник // Краєзнавство. Географія. Туризм. (Шк. світ). – 2011. – № 3. – С. 11-14.
4. Копилець Є. Уроки географії, спрямовані на виховання екологічних ціннісних орієнтацій школярів: спроба класифікації / Євгеній Копилець // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – №11/12. – С. 35-38.
5. Корнєєв В.П. Інноваційність – важлива ознака сучасної географічної освіти / В. П. Корнєєв, Л. І. Круглик // Географія (Осн.). – 2009. – №17. – С. 2-4.
6. Корнєєв В. П. Інноваційні підходи до навчання географії / Віктор Петрович Корнєєв // Географіятаоснови економіки в школі. – 2009. – № 7/8. – С. 21-26.
7. Костик Н. Використання інтерактивних методів у процесі навчання учнів географії // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2008. – № 13.
8. Шеремета Т. Підвищуємо якість уроку через впровадження інноваційних технологій / Тетяна Шеремета, Надія Гончарук // Дивослово. – 2012. – № 8. – С. 22-23.

Урсуленко Л.І. *

ЗАХОЧЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО МИСТЕЦТВА СЛОВА

У статті аналізується практика роботи вчителя молодших класів з розв'язання проблеми формування в учнів початкових класів інтересу до читання художньої літератури, до мистецтва слова, виховання естетичних смаків та естетичної поведінки засобами художньої літератури.

В останні десятиліття у зв'язку з появою Інтернету серед школярів спостерігається падіння інтересу до художньої

* Урсуленко Л.І.

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

літератури, до читання взагалі. Це викликає тривогу як у вчителів, так і в батьків, оскільки вони добре розуміють, що література розвиває почуття і мовлення, літературні здібності, закладає моральні основи. Саме у дитячому віці засвоюються поняття про художню літературу як мистецтво слова, початкові відомості про художній образ, розвиваються естетичні смаки. Негативне ставлення до літератури породжує бездуховність і голий раціоналізм, які витісняють доброту і людяність. На жаль, ці явища все частіше спостерігаються у суспільному житті українців. Отже, залучити дітей до мистецтва слова – це значить розвивати в них художній смак, уміння цінувати красу довколишнього життя і творів мистецтва, виховувати інтерес до читання літератури, формувати потребу читати і перечитувати художні твори.

Ще В.Вернадський відзначав, що «розбудова національної школи в суверенній, незалежній Україні на основі повсякденного відродження духовного життя народу... зумовлює новий перехід до народної освіти в цілому, й літературної – особливо й передусім, в силу її пріоритетності серед факторів духовного вираження людини» [2, с.11].

Величезне виховне значення художньої літератури для людини відзначали К.Ушинський, М.Грушевський, Л.Толстой, О.Довженко і багато інших відомих людей. Художня література містить у собі величезний потенціал духовних цінностей, які можуть збагачувати дитину, стати сильним засобом її розвитку. Саме художня література сприяє формуванню духовності підостаючої людини, бо відкриває унікальні можливості для виховання культури почуттів і переживань, витонченого душевного розвитку. Нашому суспільству сьогодні, як ніколи, потрібна людина не лише зі світлою головою, а й з чуйним серцем.

Учені вважають, що успішність керованого вчителем педагогічного процесу залежить від врахування можливостей молодших школярів, знання закономірностей сприймання мистецтва слова. Учителі зобов'язані будувати вивчення художнього твору з урахуванням його сприймання, спираючись на нього, виходячи частково з нього. Це сприймання педагог має перевірити, поглибити, уточнити, а, можливо, й видозмінити під час аналізу твору.

При первинному ознайомленні учнів з новим текстом (віршем, казкою, оповіданням), учитель повинен докласти максимум зусиль, старання, акторських здібностей, щоб з першого разу захопити красою та змістом прочитаного.

Тому, на початку вивчення твору потрібно ставити лише мінімум запитань і завдань за змістом тексту, оскільки питання і завдання, скільки б їх не пропонувалося, не можуть вичерпати ідейно-художнього змісту твору. Їх призначення проійнятися настроєм твору, викликати співпереживання до зображуваних

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

героїв, живий обмін думками, враженнями.

Уміло, вдало поставлене запитання – це талант учителя. Бо тільки добре продумане питання викличе інтерес, захоплення учнів, бажання знайти відповідь.

Важливе значення мають запитання спрямовані на виявлення індивідуальних думок учня. Вони ставляться до тих творів, де є ситуації, які передбачають різне розуміння поведінки героїв, їхніх дій і вчинків, проблем етичного характеру, поставлених письменником.

Звичайно, більше часу приділяється запитанням, які спрямовують увагу молодших школярів на розуміння внутрішнього світу героїв і глибоких переживань, мотивів поведінки. З метою кращого розуміння художнього образу, доцільно пропонувати порівняти героїв різних творів. Потрібно розробити також питання, які спонукають школярів замислитися над ставленням письменника до відтвореної події чи героя.

Отже, після першого прочитання твору, слід запропонувати запитання і завдання, які носять загальний характер, але спрямовані на активізацію мислення молодших школярів, збудження почуттів.

Відомий психолог Л.Виготський писав: «Художній твір – це система подразників, що свідомо і навмисне організовані з таким розрахунком, щоб викликати естетичну реакцію» [1, с.24].

Наприклад:

- Що вас вразило у цьому творі? Що здивувало?
- Чому ви переживали?
- Що вас розвеселило?
- Що схвилювало?
- Про що ви задумалися?
- Яке ваше враження від почутого твору?

Активізувавши життєвий досвід, емоційно-образну пам'ять, учитель може переходити до роботи над твором, тобто до безпосереднього спілкування з ним.

Для молодших школярів характерна посилена емоційність і безпосередність прочитання, наочно-образна форма мислення. Дитяче сприйняття художнього твору відзначається яскравістю, багатством асоціацій, воно конкретне, повне барв і звуків, здатне фіксувати увагу на багатьох таких деталях, які випадають з поля зору дорослих. Мабуть, тому визначні педагоги минулого вважали цей період найсприятливішим для розвитку усного й писемного мовлення молодших школярів. Учитель повинен дати можливість школярам переказати ті епізоди, які найбільше сподобались, справили на них враження. У цьому віці вони сприймають героїв на рівні асоціативної ідентифікації, тобто «Я – такий же, як той герой». Унаслідок чого відбувається переформування і переосмислення

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

особистісних орієнтирів учня. Приміряючи себе до інших, школяр глибше пізнає свої можливості. Тут важливо, щоб учитель навчив аналізувати явища, давати їм всебічну оцінку. Наприклад, читаючи казку Ю.Ярмиша «Як Солов'ятко вскочило у біду», учитель так може організувати його аналіз:

- Що переживав головний герой казки?
- Що вам хочеться порадити йому?
- Який абзац твору ви хотіли б перечитати?
- Чи змінилося ваше ставлення до Солов'ятка?
- Чи зрозуміло воно свою помилку?

На уроках читання важлива роль відводиться спілкуванню. Спілкування на уроках читання – це вид духовного контакту в учителя й учнів. Це обмін думками про письменників та їхні твори, почуттями, переживаннями, оцінками, результатами пізнання. Спілкування не повинно пригнічувати учня, а давати свободу до самовисловлювання.

Спілкування – важливий засіб взаємозбагачення, прилучення до духовних цінностей нації. Характер спілкування вчителя з учнями, атмосфера уроку, які дозволяють створити довіру між учнем і вчителем, стимулюють творче самовиявлення особистості школяра. Учитель повинен бути психологічно готовий до того, що не всі учні просуються у своєму розвитку вперед однаково швидко. Кожен урок розкриває перед молодшими школярами найближчу перспективу їхнього розвитку, тому й незнання учнів повинні сприйматися вчителем спокійно, без емоцій: не засвоїв сьогодні – засвоїш завтра. Така постановка питання в корені змінює стосунки вчителя з учнями.

Щоб урок був цікавішим, більш живим, корисно зводити різні думки, а часом і протилежні висловлювання, організувати міні-дискусії, суперечки учнів, з метою навчити відстоювати свої позиції. Це дуже корисно, бо таке спілкування, зрештою, приведе до формування правильною висновку щодо вчинку того чи іншого героя.

Учитель повинен бути зацікавлений не тільки в оцінюванні відповідей, а й у тому, щоб у відповідях розкривалися особисті якості учнів, виховувався характер, моральні засади їхньої поведінки.

Обговорення протилежних позицій, думок дає можливість розвивати критичне мислення, що є важливим компонентом повноцінного розумового розвитку молодшого школяра. У свій час В.Сухомлинський застерігав учителів: «Бійтеся покірливого безсловесного готового з усім погодитися учня» [8, с.285]. Тому, якщо учні самі не висловлюють протилежних оцінок героя чи явища, учитель повинен запропонувати свою протилежну точку зору. Наприклад: на запитання вчителя: «Чому Солов'ятко вскочило у біду?», учні одностайно дійшли висновку, що воно не вчилося. Але вчитель не погодився з думкою дітей.

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

У ході дискусії учні переконалися, що Солов'яткові, аби не зректися власного роду, треба було вчитися у Солов'я Дзвінкоголосого своєї рідної, солов'їної пісні (Ю.Ярмиш «Як Солов'ятко вскочило у біду», 4 кл.).

Духовний контакт учителя і учнів може виникнути тоді, коли на уроці створюється атмосфера безпосередності й невимушеності, коли учень відчуває себе рівноправним партнером спілкування, коли з ним рахуються як з особистістю, коли він не боїться висловити думку, яка не сподобається вчителю, або йде врозріз з тим, що він уже констатував. Тобто уже з початкової школи слід запроваджувати демократичний стиль спілкування, що дасть змогу виховувати впевнену в собі особистість.

Основу розвитку почуттів у процесі читання художніх творів складають емоційні переживання, у результаті чого утворюється сплав власних думок і почуттів з тими, які відображені у творах.

Вивчаючи тему «У колі рідної сім'ї» на уроці читання у 2 класі, діти одержують завдання:

– Роз'єднати слова, прочитати вже знайоме прислів'я, пояснити його зміст.

Насонці тепло, абиля матері добре.

– Чи постійно піклуються, дбають про вас матусі?

– А чи завжди ви, діти, дбаєте про своїх матерів?

– В яких творах ви про це читали? («Сини» В.Осеєвої, «Сьома дочка» В.Сухомлинського).

– Хто з дочок по-справжньому любив свою матусю? Доведіть свою думку.

– Чи схожа ця казка на попереднє оповідання «Сини»?

– Що в них спільного? Чому повчають вони вас? (Бути чуйними, уважними до своїх матерів).

Морально-виховне завдання полягає в тому, щоб спонукати дітей якомога жвавіше й повніше переживати, бути в настрої твору, пропускати через душу почуття і вчинки героїв. Якщо цей емоційний стан пережитий в уяві дітей, то виховної мети досягнуто, навіть у тому разі, якщо після читання не було проведено жодної бесіди на моральну тему, не поставлено жодного запитання.

Уроки, на яких діти сприймають твори не тільки розумом, а й серцем, дійсно є уроками життя. Навчити читати художній твір – значить навчити відкривати в ньому таке, про що не сказано відкрито, прямо (учити читати між рядками), навчати думати і відчувати.

Особливість уроків читання полягає в тому, що на них не даються готові знання, а організується колективний пошук. Урок читання оцінюється не кількістю прочитаного, а якістю опрацьованого.

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

З метою заохочення молодших школярів до мистецтва слова, особливого значення набуває робота власне над словом, як художнім засобом, збагачення активного словника учня, розуміння ним образності, тонкої гри значення слова, зміни відтінків значень у словах. Часом нові слова пояснює хтось із учнів, а більше зазвичай учитель (перед ознайомленням з твором), щоб не стерлося, не загубилося загальне враження від тексту. У ході словникової роботи, окрім тлумачення значення слів, ватро запропонувати такі завдання:

– Доберіть синоніми до слів *лине* (лунає, звучить), *турботи* (клопоти, справи), *малюки* (діти, дітлахи).

Прочитайте пари слів з питальною інтонацією:

*кедри і смереки;
книжок, журналів;
загадки вірші;
Василько і Таня;
зблизька і здалека.*

– Слова якої пари є антонімами?

– Скласти вірш або строфу вірша за поданими словами:
Сонечко, віконечко, море, поле.

Робота із завданням в парах «Ти – мені, а я – тобі», коли учні читають по черзі сходинок слів, вчать узагальнювати прочитане.

Наприклад:

<i>вію</i>	<i>даю</i>
<i>каже</i>	<i>грію</i>
<i>люблю</i>	<i>зумію</i>
<i>нажену</i>	<i>ласкаю</i>
<i>заяснію</i>	<i>розмечу</i>
<i>порядкую</i>	<i>позриваю</i>

– Що об'єднує усі ці слова? (Н.Забіла «Хто сильніший?»), 3 клас)

– Які слова підкреслюють силу Вітру? Сонечка?

– Як вони вирішили перевірити свою силу?

– Які художні образи використала авторка?

– А які могли б запропонувати ви?

Так, наприклад, читаючи вірш Т.Шевченка «Село! І серце одпочине...», варто пропонувати прочитати слова на одному диханні.

– Прочитати всі іменники.

– У якому слові сховалося два слова?

<i>сам</i>	<i>Бог</i>
<i>село</i>	<i>диво</i>
<i>сині</i>	<i>неначе</i>
<i>сади</i>	<i>Україні</i>
<i>серце</i>	<i>Дніпром</i>
<i>стоять</i>	<i>широколисті</i>

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

Далі учням пропонується підготувати коротку розповідь про когось із героїв за колективно складеним у класі планом.

На уроках читання слід практикувати кооперативні форми навчання: робота в парах «Обличчя до обличчя», «Один – удвох – усі разом», робота в малих групах «Пошук інформації», «Коло ідей». Так, наприклад, читаючи оповідання О.Буцень «Відкриття» у 3 кл., доречно запропонувати роботу в малих групах «Коло ідей». Діти, обговорюючи вчинки юних дослідників, повинні відповісти на запитання:

- Яка основна риса характеру героїв?
- Чи вдалося друзям зробити відкриття?

У ході обговорення учні роблять висновок, що юні герої були допитливі, кмітливі, енергійні. Їм вдалося зробити своє наївне відкриття, бо вони були уважні до природи. Людяність – основна риса героїв.

Запропонувавши гру «Один – удвох – усі разом», учитель ставить завдання дослідити мову друзів і довести, що їх мова дотепна, з гумором. Пояснити, що виглядало кумедно.

І тільки після такої роботи пропонується інсценувати уривок з оповідання О.Буцень «Відкриття», 3 кл. Але під час читання, учні повинні прочитати гумористичні епізоди так, щоб викликати сміх в оточуючих. Така робота підвищує зацікавленість учнів читанням в особах, оскільки для дітей – це гра, а вона, як відомо, невід’ємний атрибут їхнього життя. Інсценізація дає можливість молодшим школярам пережити окремі ситуації разом з героєм, відчутти їх гостроту, глибше проіннятися тими думками і почуттями, якими сповнений твір.

Цікаво проходить обговорення твору у формі гри «Прес-конференція», яку проводять учні на уроці (5-7 хв.). По черзі головують (біля дошки), а весь клас – журналісти. Усі бажають працювати, стараються коректно, з повагою ставитися один до одного, бути ввічливими.

Звучать фрази: «Дозвольте запитати», «Дякую за відповідь», «Я хочу почути», «Я вас слухаю», «Дякую, мені ваша відповідь сподобалась», або «Задоволений вашою відповіддю», «А дозвольте я доповню», «Вибачте, я не можу відповісти».

Іноді вчитель може запропонувати додому завдання: підготувати запитання до «конференції», а потім у головуючого спитати: «Яке запитання було найцікавішим? Яке – найважливішим?»

Так на прес-конференції з теми «Людина серед природи» 3 кл., організованій після читання творів Н.Забіли «Журавлик» та Л.Українки «Мамо, іде вже зима...», головуючий звертається до дітей: «Дозвольте запитати, для чого треба творити добро?» Питання для дітей не з легких, але висловлюючи власні думки, розкриваючи душі для краси і добра, діти самі дійшли висновку, що перебуваючи серед природи, людина має творити добро. Усі

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

свої вчинки треба зважувати на терезах добра.

Творчого підходу до організації і проведення їх перевірки вимагають домашні завдання. Діти мають читати і опрацювати самостійно твір, який обов'язково перевірятиметься. Часом домашнє завдання може бути з хитринкою, щоб було над чим подумати. Наприклад, дібрати з вірша пари слів, що римуються.

- Перечитати виділене речення, що є народним прислів'ям. Запам'ятати його і вживати у власному мовленні.
- Продовжити діалог, оповідання, казку.
- Намалювати ілюстрації до віршів, оповідань.
- Дібрати прислів'я, загадки, народні прикмети з теми.
- Придумати коротеньку казочку.
- Скласти усні розповіді, наприклад «Що я довідався про життя птахів із вивчених віршів?» чи «Яку сторінку природи дали мені прочитати Н.Забіла та Л.Українка?»

Ватро залучати учнів до колективної пошукової роботи. Вони можуть готувати матеріали на задану тему (принести цікаві статті, знайти інформацію в газетах, журналах, іншій літературі або спостерігати за природою). Таким чином, вони проявляють своє співавторство у підготовці до уроку.

Важливе значення має оцінка діяльності учня на уроці. Учитель обов'язково повинен знайти, за що похвалити кожну дитину.

Таким чином, саме чітка побудова уроку, різноманітні форми роботи, вдало підібраний дидактичний матеріал, спонукає молодших школярів до творчості, не залишає їх байдужими, активізує діяльність, заохочує до мистецтва слова.

Література:

1. Виготський Л.С. Психология искусства. – М.: Просвещение, 1971. – С. 24.
2. Вернадський В.І. Українське питання і російська громадськість // Вісті України. – 1993. – №6 – С.11.
3. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / упорядн. Стребна О.В., Соценко А.О. – 7-е вид. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 174, [2] с. – (серія «Педагогічні інновації. Майстерня»).
4. Плющ М.Я., Грипас Н.Я. Робота над текстом у початкових класах. – К.: Рад. школа, 1986. – 168 с.
5. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. – К., 2002. – 135 с.
6. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К.: Абрис, 1997. – 98 с.
7. Савченко О.Я. Читанка: Підручник для 3 кл.. – К.: Освіта, 2004.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 т. – К.: Рад. шк. – Т4. – С.258.